

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

ІНТЕГРАТИВНА ТЕРАПІЯ ТВОРЧИМ САМОВИРАЖЕННЯМ

Електронні методичні рекомендації
до курсу для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**ОДЕСА
ОНУ
2024**

УДК 169.98:616-084:615.851(072)

I 73

Укладачі:

Н. В. Артюхіна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології і психологічного консультування факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Ю.Є. Кокоріна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології і психологічного консультування факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

З. О. Кіреєва доктор психологічних наук, професор завідувач кафедри загальної психології і психологічного консультування факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

С. Л. Чачко, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології і психологічного консультування факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою факультету психології
та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.*

I 73 Інтегративна терапія творчим самовираженням
[Електронний ресурс]: електронні методичні рекомендації до курсу для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти /укладачі Н.В. Артюхіна, Ю.Є. Кокоріна. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 37 с. – 132 КБ

У методичних рекомендаціях розкривається короткий зміст курсу з інтегративної терапії творчим самовираженням, окреслені загальні вимоги до підготовки студентів, мета та завдання навчальної дисципліни, надаються загальні тези для опанування лекційним матеріалом, вказані питання для самоконтролю та самостійного опрацювання, також представлені завдання та приклади кейсів для формування практичних вмінь та навичок, вказані питання для підготовки до заліку, літературні джерела та інтернет-ресурси.

Методичні рекомендації розроблені для студентів першого освітньо-наукового рівня вищої освіти (бакалавр) і допомагають отримати теоретичні й практичні знання в області інтегративної терапії творчим самовираженням Дані методичні рекомендації повністю відповідають навчальній програмі з дисципліни.

УДК 169.98:616-084:615.851(072)

**Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2024**

ЗМІСТ

<i>Вступ.....</i>	4
<i>I. Основні теми навчальної дисципліни та можливості їхнього опрацювання на практичних заняттях</i>	5
<i>1. Базові питання інтегративної терапії творчим самовираженням.....</i>	5
<i>2. Системний опис інтегративного (мультимодального) арт- терапевтичного процесу.....</i>	8
<i>3. Основні фактори психотерапевтичного впливу в інтегративній терапії творчим самовираженням.....</i>	9
<i>4. Організаційні питання мультимодального арт-терапевтичного процесу.....</i>	12
<i>5. Особливості індивідуальної роботи в інтегративній терапії творчим самовираженням.....</i>	14
<i>6. Групова форма роботи в інтегративній терапії творчим самовираженням.....</i>	16
<i>7. Використання зовнішніх свідків в інтегративній терапії творчим самовираженням.....</i>	18
<i>8. Використання творчих методів виходячи з показань для застосування мультимодальної арт-терапії.....</i>	21
<i>9. Алгоритм розробки корекційної/розвивальної програми з інтегративної терапії творчим самовираженням.....</i>	24
<i>II. Приклади кейсів для додаткового практичного опрацювання.....</i>	26
<i>III. Питання для підсумкового контролю.....</i>	28
<i>IV. Форми контролю та критерії оцінювання отриманих знань та навичок.....</i>	30
<i>V. Література та інформаційні ресурси.....</i>	35

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Інтегративна терапія творчим самовираженням» спрямована на поглиблення знань студентів у теоретичних та практичних аспектах арт-терапії та їхньої інтеграції для досягнення ефективності в психологічній корекції та розвитку особистості.

Метою цієї дисципліни є надання студентам можливості вивчити та впроваджувати інтегративний підхід до терапії, який базується на використанні творчих методів самовираження. Основна увага приділяється розвитку глибокого розуміння мультимодальної арт-терапії та її використанню для вирішення широкого спектру психолого-соціальних завдань. Ці завдання пов'язані зі збереженням й відновленням психічного здоров'я населення, розвитком інтелектуального та емоційно-морального потенціалу людей, з найбільш ефективною профілактикою та вирішенням конфліктних ситуацій, для більш глибокого розуміння самого себе та підвищення потенціалу власної життєтворчості особистості.

Предметом дисципліни є процес спрямованого розвитку і формування професійних та особистісних навичок майбутніх психологів в сфері інтегративної терапії творчим самовираженням.

Завдання:

- формування у студентів навичок арт-терапії: оволодіння конкретними техніками та методами арт-терапії, такими як малювання, скульптура, музикальна терапія та інші, для ефективного використання їх у практиці.

- сприяння розвитку творчих здібностей студентів та їх здатності використовувати творчість у власній психотерапевтичній практиці.

- формування уявлення у студентів про основні етапи інтегративної арт-терапії, про структурні та функціональні характеристики психотерапевтичних відносин, основні фактори психологічного впливу та завдання арт-терапевта на кожному з етапів інтегративної терапії творчим самовираженням.

- сприяти розумінню у студентів відмінностей індивідуальної та групової форм роботи в інтегративній арт-терапії та опануванню навичок фасилітації групового процесу для ефективної роботи в груповому контексті.

- сприяти вивченню та практиці інтеграції арт-терапевтичних технік у індивідуальній психокорекційній роботі з різними психологічними популяціями.

- навчати етичним принципам та навичкам саморегуляції у процесі роботи з клієнтами, враховуючи чутливість арт-терапії.

- сприяти розвитку навичок використання арт-терапії для роботи в ситуаціях кризи та підтримки емоційного відновлення.

- формувати навички ефективної комунікації через творчі методи для підтримки клієнтів та сприяння їхнього самовираження.

- зараджувати залученню студентів до дослідницької роботи у сфері арт-терапії, до вивчення сучасних тенденцій та наукових підходів.

- сприяти розумінню важливості співпраці з іншими фахівцями, такими як психіатри, соціальні працівники, для забезпечення комплексного підходу до клієнтів.

-заохочувати студентів до самопізнання та визначення власної професійної ідентичності в ролі арт-терапевтів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- сутність та завдання інтегративної арт-терапії як гуманітарної практики, її важливе місце у системі наук про людину;
- про універсальні компетенції інтегративного арт-терапевта, стратегії та форми їх розвитку і вдосконалення;
- вимоги до організації діяльності інтегративної терапії творчим самовираженням;
- ключові характеристики терапевтичних відносин в інтегративній арт-терапії та як їх створювати у власній професійній діяльності.

вміти:

- застосовувати базовий понятійний апарат сучасної інтегративної арт-терапії;
- орієнтуватись у багатоваріантності арт-терапевтичних підходів до визначення психологічного здоров'я особистості та засобів його корекції/збереження;
- орієнтуватись у основних концепціях інтегративного арт-терапевтичного процесу, його основних етапах та завданнях арт-терапевта на кожному з них;
- орієнтуватись у основних факторах психотерапевтичного впливу в інтегративній арт-терапії;
- використовувати можливості інтегративної арт-терапії, спрямованої на корекцію/збереження холістичного здоров'я особистості, у соціально-психологічній діяльності та особистих відносинах.

I. ОСНОВНІ ТЕМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ОПРАЦЮВАННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Тема 1. Базові питання інтегративної терапії творчим самовираженням

Мета теми: створення теоретичної бази для подальшого вивчення і практичного застосування інтегративної терапії творчим самовираженням

(мультимодальної арт-терапії), надання слухачам можливості освоїти основні концепції та принципи цього підходу в арт-терапії.

Основні питання теми:

1. Основні компоненти, відмінності, принципи та концепції процесу інтегративної терапії творчим самовираженням (мультимодальної арт-терапії).

2. Основні принципи інтеграції в терапевтичному процесі.

3. Переваги та ризики інтегративного підходу в мультимодальній арт-терапії.

Основні поняття: мультимодальна арт-терапія, інтеграція методів, процесуальні характеристики, психологічна корекція, розвиток особистості, терапевтичні відносини.

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 1.

Студенти повинні усвідомлювати, що *інтегративна терапія творчим самовираженням або мультимодальна арт-терапія є підходом до терапії, що поєднує елементи різних видів мистецтва та творчих практик для досягнення терапевтичних (корекційних, розвивальних) цілей.* Вона базується на ідеї, що різні види мистецтва можуть взаємодіяти із різними аспектами особистості, сприяючи її цілісному розвитку та самовираженню.

Студенти повинні знати визначення основних особливостей інтегративної (мультимодальної) арт-терапії таких як: **акцент на творчості та самовираженні, мультимодальний підхід, інтеграція терапевтичних методів, цілісний погляд на особистість.**

Студенти повинні бути обізнаними щодо основних правил (принципів) інтегративної арт-терапії: **безпеки та підтримки, індивідуалізації, співробітництва, активної участі клієнта, акценту на процес, трансформації емоційного досвіду, рефлексії та самопізнання, розвитку самоприйняття й самосвідомості та сприяння психологічному здоров'ю, розвитку ресурсів та підтримки особистісного росту, широкого спектру застосування.**

Крім вищенаведених компонентів та принципів, студенти повинні мати уявлення про **основні концепції інтегративної терапії творчим самовираженням: мультимодальність, холістичний (або голістичний) підхід, самовираження та засоби самовираження, інтеграцію різних технік, експресивну та рецептивну арт-терапію, ембодімент, автентичність та взаємовизнання.** Студенти повинні усвідомлювати, що ці концепції, взаємодіючи між собою, створюють унікальну та ефективну основу для ефективного розв'язання психологічних проблем в особистості.

Відносно другого питання теми, студенти повинні знати, що інтеграція в терапевтичному процесі передбачає об'єднання різних підходів, методів і технік з метою створення комплексного та ефективного підходу до розв'язання проблем клієнта. Основні принципи інтеграції в терапевтичному процесі, крім

холістичності, індивідуалізації та мультимодальності, також включають в себе: **еклектику, доступність, контекстуальність, системність, постійне вдосконалення, активну рефлексію**

Студенти повинні мати уявлення про переваги та ризики застосування інтегративного підходу в своїй практиці і про те, що інтегративна терапія творчим самовираженням (мультимодальна арт-терапія) може бути корисною формою терапії для людей будь-якого віку та з різними психологічними проблемами. Але необхідно враховувати, що як самостійний лікувально-корекційний метод арт-терапія підходить перш за все клієнтам з негрубою психічною патологією у формі неврозів або особистісних розладів. Найбільш серйозні психічні порушення можуть бути перешкодою для формування психотерапевтичних відносин. Однак навіть у таких випадках арт-терапія може бути використана як один з елементів комплексної лікувальної або реабілітаційної програми.

Щоб запобігти ризикам при використанні інтегративної (мультимодальної) арт-терапії арт-терапевт повинен знати ті особливості, що виникають на різних етапах арт-терапевтичного процесу та добре розумітися в структурних та функціональних характеристиках психотерапевтичних відносин.

Питання для самоконтролю:

- 1. Які основні компоненти входять в процес інтегративної терапії творчим самовираженням, зокрема, в мультимодальній арт-терапії?*
- 2. Які принципи інтеграції в терапевтичному процесі використовуються в мультимодальній арт-терапії?*
- 3. Які переваги може мати інтегративний підхід в мультимодальній арт-терапії в порівнянні з іншими терапевтичними підходами?*
- 4. Які можуть бути ризики при використанні інтегративного підходу в мультимодальній арт-терапії, і як їх можна уникнути або зменшити?*

Завдання для самостійної роботи

- 1. Здійсніть огляд основних компонентів та методів, що входять в інтегративний підхід мультимодальної арт-терапії. Порівняйте різні методи та визначте, як їх інтеграція може збільшити ефективність терапевтичного процесу.*
- 2. Розгляньте літературу та проведіть аналіз, щоб визначити переваги та ризики, пов'язані з інтегративним підходом у мультимодальній арт-терапії. Дослідіть, як ці аспекти можуть вплинути на ефективність та безпеку терапевтичного процесу.*

Завдання для практичних занять:

- 1. Створіть схему, що відображає взаємодію різних компонентів інтегративної терапії.*

2. *Опишіть ситуацію, коли застосування інтегративного підходу може бути особливо ефективним.*
3. *Створіть списки переваг і ризиків та надайте приклади кожної з них.*
4. *Створіть поняттєву карту, де відобразить взаємозв'язок ключових концепцій інтегративної терапії.*
5. *Створіть чек-лист правил для арт-терапевта, що використовує інтегративний підхід.*

Тема №2. Системний опис інтегративного (мультиmodalного) арт-терапевтичного процесу.

Мета теми: розвинути розуміння студентів щодо основних етапів мультиmodalного арт-терапевтичного процесу, вивчити завдання, які ставить перед собою арт-терапевт на різних етапах, а також розглянути системні зміни, що відбуваються під час інтегративного арт-терапевтичного впливу.

Основні питання теми:

1. *Основні етапи мультиmodalного арт – терапевтичного процесу.*
2. *Завдання арт-терапевта на різних етапах арт-терапевтичного процесу.*
3. *Системні зміни на різних етапах інтегративного арт-терапевтичного процесу.*

Основні поняття: *арт-терапевтичний процес, завдання арт-терапевта, системні зміни, комунікація та емоційне вираження, творча взаємодія та продукт творчості, закінчення терапії та підготовка до змін.*

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 2.

Студенти повинні знати, що в системному арт – терапевтичному процесі, виділяють 4 етапи:

- 1) *підготовчий етап;*
- 2) *етап формування системи психотерапевтичних відносин та початку творчої діяльності клієнта;*
- 3) *етап зміцнення та розвитку психотерапевтичних відносин та найбільш продуктивної творчої діяльності клієнта;*
- 4) *завершальний етап (термінація).*

Студентам потрібно звернути увагу на певні особливості кожного з етапів та завдання психолога (арт-терапевта) на кожному з них.

Питання для самоконтролю:

1. *Які основні етапи арт-терапевтичного процесу ви виділяєте та як вони взаємодіють між собою?*

2. *Які завдання стоять перед арт-терапевтом на різних етапах арт-терапевтичного процесу?*
3. *Як системні зміни відбуваються на різних етапах арт-терапевтичного процесу та як вони впливають на клієнта?*
4. *Як психотерапевтичні відносини еволюціонують протягом різних етапів арт-терапевтичного процесу?*
5. *Які можуть бути переваги та ризики інтегративного підходу в мультимодальній арт-терапії?*

Завдання для самостійної роботи:

1. *Розробіть сценарій для першої сесії арт-терапії, враховуючи підготовчий етап та створення безпечного простору.*
2. *Визначте основні етапи арт-терапевтичного процесу та розкрийте їхню взаємодію на прикладі конкретного клієнта.*
3. *З'ясуйте, які можуть бути виклики та переваги для арт-терапевта при підтримці творчого процесу клієнта на другому етапі.*

Завдання для практичних занять:

1. *Створіть таймлайн, що відображає послідовність та взаємодію основних етапів.*
2. *Створіть список завдань арт-терапевта для кожного етапу та опишіть їх конкретизацію в практиці.*
3. *Створіть схему, яка ілюструє взаємозв'язок між системними змінами та етапами терапевтичного процесу.*
4. *Напишіть короткий опис динаміки взаємин арт-терапевта і клієнта на різних етапах терапії.*
5. *Опрацюйте збір діагностичного інтерв'ю.*

Тема 3. Основні фактори психотерапевтичного впливу в інтегративній терапії творчим самовираженням.

Мета теми: розкриття сутності та взаємодії основних факторів психотерапевтичного впливу на психічний стан клієнта; усвідомлення важливості урахування даних факторів для створення ефективних стратегій та досягнення позитивних результатів у психотерапевтичній практиці.

Основні питання теми:

1. ***Фактор художньої експресії та його особливості.***
2. ***Фактор психотерапевтичних відносин в мультимодальній арт-терапії та його структурні характеристики.***
3. ***Інтерпретація та вербальний зворотній зв'язок як чинники сенсоутворення в інтегративній терапії творчим самовираженням.***

Основні поняття: художня експресія, психотерапевтичні відносини, інтерпретація, вербальний зворотній зв'язок, психотерапевтичний вплив, творчий процес, самовираження, терапевтична динаміка, інтеграція методів, системний підхід.

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 3

Студенти повинні знати, що все різноманіття психотерапевтичних факторів, що діють в арт-терапії, можна звести до трьох найбільш важливих, а саме: **фактору художньої експресії, фактору психотерапевтичних відносин, фактору інтерпретації та вербального зворотного зв'язку.** Всі вони діють не розрізнено, а взаємодоповнюючи та посилюючи один одного, що і призводить до досягнення психотерапевтичного ефекту.

Студенти мають розумітися в обґрунтуванні психотерапевтичного впливу художньої експресії представниками різних шкіл. Так наприклад:

1. *представники біхевіорального спрямування* - пов'язують його з «відволіканням» уваги клієнта від хворобливих переживань та розвитком через образотворчу діяльність більш адаптивних моделей поведінки;

2. *представники трансперсонального підходу* — з відреагуванням та катарсичним переживанням досвіду перинатальних травм;

3. *представники гуманістичної психотерапії* — із самоактуалізацією тощо.

4. *в рамках класичного психоаналізу* образотворча творчість -розглядалася як приватний аспект сублімації, пов'язаної з трансформацією інстинктивного імпульсу в художньо-образне уявлення.

Студенти повинні розумітися у протиріччях існуючих поглядів щодо символутворення в художній творчості.

Студентам потрібно звернути увагу на те, що для повного аналізу художньої творчості важливо досліджувати не лише момент створення образу та його значення для клієнта, але й події перед і після цього, а також різноманітні експресивні та комунікативні процеси, які виникають навколо.

Стосовно **фактору психотерапевтичних відносин** в інтегративній терапії творчим самовираженням студенти повинні знати, що він пов'язаний із створенням терпимого та безпечного середовища для вільного вираження клієнтом свого внутрішнього світу через художній вираз. Також він включає структурування та організацію діяльності клієнта, встановлення емоційного резонансу та використання психотерапевтом різних інтервенцій для підтримки та виявлення змісту творчої продукції.

Студенти повинні знати й визначати структурні характеристики психотерапевтичних відносин, як процесу, такі як: **аспект «терапевт(психолог)-клієнт», групова або індивідуальна форма роботи, творчий безпечний простір, інтегративність.**

Студенти також повинні мати уявлення про функціональні характеристики відносин між психологом (терапевтом) та клієнтом(ами): **емпатію та**

підтримку, фасилітацію творчості, адаптацію до індивідуальних потреб, формування терапевтичних відносин, здійснення арт-терапевтичних інтервенцій.

Студенти також мають розуміти, що оптимальна структура психотерапевтичних відносин в контексті інтегративної терапії творчим самовираженням є «живою», відкритою, динамічною та адаптованою до потреб клієнта системою, яка сприяє його особистісному розвитку.

Щодо *фактору інтерпретації та вербального зворотного зв'язку* в мультимодальній арт-терапії студентам важливо знати, що його роль різна для різних клієнтів залежно від їхніх індивідуальних особливостей та здатності до вербалізації почуттів та думок. Студентам важливо враховувати, що інтерпретація і вербальний зворотний зв'язок в арт-терапії відбуваються через "діалог" між клієнтом і психотерапевтом. Під час обговорення творінь клієнта, арт-терапевти використовують питання або відкриті твердження, дозволяючи клієнту вільно висловлювати свої думки.

Студентам слід звертати увагу на інтонації, стан тіла та вираз обличчя клієнта, щоб розуміти його емоційний стан. Також важливим для інтеграції досвіду та усвідомлення змін у світогляді клієнта може бути обговорення серій творів протягом часу.

Студентам важливо осмислювати культурні, соціально-економічні, правові, політичні та інституційні аспекти діяльності, а також свої власні погляди, цінності та установки. Це допомагає забезпечити професійний підхід і враховувати різноманітні контекстуальні фактори, що впливають на мультимодальний арт-терапевтичний процес.

Питання для самоконтроля:

- 1. Як художня експресія впливає на психотерапевтичний процес в інтегративній терапії творчим самовираженням?*
- 2. Які структурні та функціональні характеристики психотерапевтичних відносин є ключовими в контексті інтегративної терапії творчим самовираженням?*
- 3. Як інтерпретація сприяє усвідомленню змісту внутрішнього світу клієнта в процесі творчого самовираження?*
- 4. В який спосіб вербальний зворотний зв'язок відіграє роль у взаємодії клієнта та фахівця в інтегративній терапії творчим самовираженням?*

Завдання для самостійної роботи:

- 1. Спробуйте виразити свої емоції за допомогою малюнка або іншої художньої форми. Як ви відчуваєте себе після цього?*
- 2. Розгляньте відносини з близькою людиною через призму творчого самовираження. Як ви б характеризували ці відносини художньо?*
- 3. Спробуйте інтерпретувати твір мистецтва (картину, скульптуру тощо) з точки зору власних почуттів і емоцій. Як ви б розуміли творіння автора?*

4. Проведіть аналіз структурних та функціональних характеристик психотерапевтичних відносин в інтегративній терапії творчим самовираженням. Визначте, як ці аспекти можуть впливати на результати терапії та зв'язок між арт-терапевтом та клієнтом.

Завдання для практичних занять:

1. Створіть арт-проект, в якому ви виражаєте свої емоції та думки через художню творчість. Розгляньте вплив цього процесу на ваш психічний стан.
2. Проведіть інтерпретацію свого власного твору мистецтва, розкриваючи його можливі символічні значення та взаємозв'язки з власними почуттями.
3. Виконайте письмовий аналіз того, які конкретні слова чи фрази від арт-терапевта можуть сприйматися як підтримуючі та стимулюючі для клієнта.
4. Розробіть план терапевтичної сесії, враховуючи культурні особливості клієнта та елементи, які можуть бути значущими в його соціокультурному контексті.

Тема 4. Організаційні питання мультимодального арт-терапевтичного процесу

Мета теми: полягає в розкритті та розумінні організаційних аспектів проведення мультимодального арт-терапевтичного процесу.

Основні питання теми:

1. **Типи арт-терапевтичних кабінетів.**
2. **Оснащення арт-терапевтичного процесу.**
3. **Правила зберігання образотворчої продукції.**
4. **Способи реєстрації та оцінки арт-терапевтичної роботи.**
5. **Методи оцінки ефективності арт – терапії.**

Основні поняття: організація мультимодальної арт – терапевтичної діяльності, типи арт – терапевтичних кабінетів, креативне середовище, оснащення інтегративного арт-терапевтичного процесу, зберігання образотворчої продукції, реєстрація та оцінка, ефективність арт-терапії.

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 4

Щодо питання про організацію арт – терапевтичної діяльності студенти повинні знати, що різні компоненти поняття «арт – терапевтичний простір» створюють унікальну комбінацію факторів, що надають додаткові лікувально-корекційні та розвиваючі можливості для клієнтів. До них належить оснащення арт-терапевтичних кабінетів. Студенти повинні знати, що зараз існують такі основні типи арт-терапевтичних кабінетів: *кабінет-студія; кабінет для*

індивідуальної роботи; кабінет для групової інтерактивної арт-терапевтичної роботи; відділення та кабінет універсального призначення.

Студенти повинні розуміти відмінності щодо організації арт – терапевтичної діяльності у цих приміщеннях.

1. Арт - терапевтичний кабінет-студія - найбільш рання форма спеціалізованого приміщення для художніх занять. Слово «студія» в даному випадку означає, що цей тип арт-терапевтичного кабінету чимось нагадує приміщення, призначене для роботи художника.

2. Арт - терапевтичний кабінет для індивідуальної роботи зазвичай призначений для більш тривалого курсу занять як з дорослими, так і з дітьми та підлітками. Студенти повинні знати, що робота в такому кабінеті передбачає тісну взаємодію між арт-терапевтом і клієнтом, у тому числі протягом усього процесу творчої роботи.

3. Арт - терапевтичний кабінет для групової інтерактивної роботи розрахований як на самостійну роботу учасників групи, так і на їх вербальну взаємодію на етапі обговорення продуктів образотворчої діяльності.

4. Арт-терапевтичне відділення та кабінет універсального призначення є спеціалізованим комплексом приміщень, призначених для різних форм арт-терапевтичної роботи, що нерідко проводиться паралельно з декількома клієнтами або групами.

Щодо оснащення арт-терапевтичного процесу студенти повинні бути обізнаними, щодо використання в мультимодальній арт-терапевтичній роботі широкого вибору різних образотворчих матеріалів і предметів, що сприяють творчому самовираженню та зняттю емоційної напруги.

Щодо правил зберігання образотворчої продукції студенти повинні знати, що вся образотворча продукція зберігається протягом кількох років (зазвичай не менше трьох років після завершення роботи): на звороті малюнка клієнт або учасники відзначають своє прізвище та дату виконання роботи.

Щодо способів реєстрації та оцінки арт-терапевтичної роботи студенти повинні знати різні способи ведення документації, що відображає арт-терапевтичну роботу (як індивідуальну, так і групову), а також способи оцінки її результатів.

Питання для самоконтролю:

1. Які фактори слід враховувати при виборі простору для арт-терапевтичного кабінету?

2. Назвіть основні матеріали та інструменти, які можна використовувати в арт-терапії.

3. Які етичні аспекти пов'язані зі зберіганням образотворчої продукції у роботі арт-терапевта?

4. Які методи ведення документації та реєстрації можуть бути застосовані в арт-терапії?

5. Як ви оцінюєте ефективність арт-терапевтичного процесу? Назвіть критерії успіху.

Завдання для самостійної роботи:

- 1. Створіть перелік необхідних матеріалів і інструментів для проведення арт-терапії на різних етапах.*
- 2. Розробіть етичний кодекс для зберігання творчих робіт клієнтів, враховуючи принципи конфіденційності та поваги.*
- 3. Створіть зразок документації, який арт-терапевт може використовувати для фіксації результатів сесій з клієнтами.*

Завдання для практичних занять

- 1. Створіть список матеріалів і інструментів для арт-терапії, розглядаючи різні етапи процесу.*
- 2. Розробіть систему критеріїв для оцінки ефективності арт-терапії на різних етапах.*
- 3. Розробіть дизайн арт-терапевтичного кабінету, враховуючи простір, освітлення та доступність матеріалів.*

Тема 5. Особливості індивідуальної роботи в інтегративній терапії творчим самовираженням.

Мета теми: присвячена вивченню особливостей, переваг та методів індивідуальної роботи в мультимодальній арт-терапії, які дозволяють терапевтам налагоджувати та адаптувати підходи для досягнення оптимальних результатів.

Основні питання теми:

- 1. Психологічні особливості клієнтської аудиторії.*
- 2. Особливості індивідуальної роботи в мультимодальній арт-терапії: адаптація методів до потреб.*
- 3. Особливості арт-терапевтичної взаємодії в індивідуальному контексті.*
- 4. Методи вибору та адаптації творчих завдань та арт-терапевтична діагностика в індивідуальній роботі.*
- 5. Виклики й переваги індивідуальної роботи та загальна оцінка ефективності індивідуального підходу.*

Основні поняття: індивідуальна робота, терапевтичний альянс, творчі завдання, адаптація технік, арт-терапевтична діагностика, етика індивідуальної роботи, ефективність індивідуальної терапії.

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 5

Індивідуальна робота в мультимодальній арт-терапії є важливою складовою терапевтичного процесу, оскільки вона спрямована на глибоке розуміння та розв'язання індивідуальних потреб та викликів.

Студенти повинні знати, що індивідуальна арт-терапія може бути корисною для різних категорій осіб, оскільки цей метод психотерапії адаптований до індивідуальних потреб та особливостей клієнта. Вона підходить для: **осіб з психічними розладами, дітей та підлітків, осіб, що шукають самовдосконалення, людей, які відчують емоційні труднощі, тих, хто шукає творчий підхід до розв'язання проблем, осіб із фізичними обмеженнями.**

Стосовно *другого пункту даної теми* студенти повинні усвідомлювати, що індивідуальна робота в мультимодальній арт-терапії вимагає особливої уваги та адаптації методів, щоб враховувати унікальні потреби та характеристики кожного клієнта: Розгляд процесу адаптації методів та визначення ключових аспектів, які впливають на індивідуальну роботу в мультимодальній арт-терапії дозволяє визначити наступні дії арт-терапевта: **оцінити індивідуальні потреби, адаптувати техніки, врахувати темперамент та темп роботи, управління викликами, надання зворотнього зв'язку та корекції.**

Відносно третього пункту теми студенти повинні знати, що мультимодальна арт-терапевтична взаємодія в індивідуальному контексті визначається кількома ключовими спільно працюючими аспектами, спрямованими на створення позитивного та підтримуючого середовища для клієнта. До них належать **розвиток та зміцнення терапевтичного альянсу, психологічна безпека та конфіденційність, емпатія та врахування індивідуальних особливостей клієнта.**

Щодо четвертого пункту теми студенти повинні знати, що арт-терапевти використовують психодіагностичний підхід для з'ясування психічного стану та потреб клієнта. Діагностика в індивідуальній роботі включає аналіз та оцінку творчих продуктів клієнта. Розуміння символіки та метафор у творчих роботах дозволяє арт-терапевтові отримати глибше розуміння внутрішнього світу клієнта, бо це сприяє виявленню та розкриттю суті його емоцій та переживань, а мультимодальний підхід дозволяє арт-терапевтові збагачувати інтерпретацію, користуючись різними формами вираження.

Студенти повинні розумітися як в питаннях викликів і переваг, так і в питаннях загальної оцінки ефективності індивідуального підходу в мультимодальній арт-терапії.

Студенти повинні усвідомлювати, що індивідуальна арт-терапія може бути особливо ефективною в розв'язанні особистих проблем і подоланні психічних труднощів окремої людини, оскільки фокусується на конкретних потребах та характеристиках конкретного клієнта і надає можливість більш детально досліджувати та аналізувати його конкретні психічні та емоційні проблеми.

Про ефективність проведеної роботи можуть говорити зміни, що відбуваються у «внутрішньому плані» клієнта і які завжди мають своїм результатом конкретні, «вимірні» прояви у його поведінці.

Студенти повинні розуміти, що індивідуальна арт - терапевтична робота може тривати досить довго. У багатьох випадках кілька місяців або навіть років. У будь-якому випадку раптове припинення роботи, що залишає клієнта «незахищеним», наодинці з раніше актуалізованими проблемами є небажаним.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні принципи індивідуальної роботи в мультимодальній арт-терапії?
2. Які етапи створення індивідуалізованого плану роботи в арт-терапії?
3. Що означає термін "терапевтичний альянс" у контексті індивідуальної роботи?
4. Як забезпечити конфіденційність та психологічну безпеку в індивідуальній арт-терапії?
5. Які фактори слід враховувати при виборі та адаптації творчих завдань для конкретного клієнта?

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть індивідуалізований план роботи для клієнта з певними психологічними проблемами, враховуючи його інтереси та потреби.
2. Створіть персоналізовані творчі завдання для індивідуальної сесії арт-терапії, виходячи з особливостей клієнта.
3. Проведіть аналіз арт-терапевтичної роботи на прикладі конкретного випадку індивідуальної терапії.
4. Спроектуйте індивідуальний терапевтичний процес для клієнта зі специфічними психологічними викликами, враховуючи етичні аспекти.
5. Розробіть план ведення терапевтичного щоденника для індивідуального використання клієнтом.

Завдання для практичних занять

1. Складіть профіль імагінарного (вигаданого, уявного) клієнта з урахуванням його психосоціального статусу та особливостей.
2. Підготуйте список можливих методів адаптації арт-терапевтичних підходів до конкретних потреб клієнта.
3. Створіть план для підтримання та зміцнення терапевтичного альянсу з індивідуальним клієнтом.
4. Розробіть набір творчих завдань, які враховують індивідуальні особливості конкретного клієнта.
5. Завдання: Створіть SWOT-аналіз індивідуальної роботи в арт-терапії.

Тема 6. Групова форма роботи в інтегративній терапії творчим самовираженням.

Мета теми: детальний розгляд та аналіз особливостей та переваг групової форми роботи в інтегративній терапії творчим самовираженням.

Основні питання теми:

- 1. Групова форма арт-терапії. Можливості групової арт-терапії.**
- 2. Відмінність групової арт-терапії від індивідуальної.**
- 3. Структура групової арт-терапевтичної сесії.**
- 4. Форми групової роботи.**

Основні поняття: *групова арт-терапія, фасилітація, емоційна експресія, групова динаміка, афективні стани, інтервенції, конфронтація, пояснення, інтерпретація та опрацювання, інтерстимуляція, взаємна індукція, інтенсифікація, нодальна та антинодальна поведінка, студійна відкрита група, динамічна (аналітична) група, тематична група.*

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 6

Студенти повинні знати, що групова форма арт-терапії нині використовується дуже широко — і в охороні здоров'я, і в освіті, і в соціальній сфері.

Студенти повинні знати, що *групова арт-терапія відрізняється від індивідуальної наступними характеристиками. Вона:*

- 1. Має меншу залежність від арт-терапевта.**
- 2. Передбачає демократичну атмосферу та рівність прав.**
- 3. Потребує розвинених комунікативних навичок.**
- 4. Потребує адаптації до групових норм.**
- 5. Надає досвід групової мультимодальної роботи арт-терапевта.**
- 6. Має періоди занурення та взаємодії учасників.**

Студенти повинні бути обізнаними щодо структури групової арт-терапевтичної сесії.

Стосовно четвертого питання теми студенти повинні знати, що на сьогоднішній день використовуються **три основні форми групової арт-терапії:**

- 1. Студійна відкрита група;**
- 2. Динамічна (аналітична) група;**
- 3. Тематична група.**

Студенти мають бути обізнаними про особливості функціонування цих груп. Вони повинні враховувати, що різні форми арт-терапевтичних груп характеризуються різним ступенем та характером взаємодії їх членів один з одним та з психотерапевтом. Студенти повинні розумітися у таких поняттях, як ***інтерстимуляція, взаємна індукція, інтенсифікація, імітація, ідентифікація та інтерналізація.***

Студенти повинні знати, що позиція психотерапевта при використанні тематичного підходу ***відрізняється більшою директивністю порівняно з динамічним та студійним підходами,*** і що роботу тематичної групи можна пов'язати з чотирма основними процесами: ***конфронтацією, проясненням, інтерпретацією та опрацюванням.***

Також студентам потрібно звернути увагу на те, що якщо ***прояснення,*** зазвичай, орієнтовані на роботу з усвідомлюваним матеріалом, то ***інтерпретації***

— з неусвідомлюваним матеріалом, включаючи приховані мотивації і конфлікти, і допомогу клієнту у тому усвідомленні.

Питання для самоконтролю

1. *Що включає в себе поняття "групова форма арт-терапії"?*
2. *Які можливості надає групова форма арт-терапії у порівнянні з індивідуальною?*
3. *Назвіть основні відмінності між груповою та індивідуальною арт-терапією.*
4. *Яка структура характеризує групову арт-терапевтичну сесію?*
5. *Які різні форми групової роботи можна використовувати в арт-терапії?*

Завдання для самостійної роботи

1. *Розробіть детальний план групової арт-терапевтичної сесії, вказавши кожен етап та його мету.*
2. *Розробіть детальний план групової арт-терапевтичної сесії, присвячений конкретній темі.*
3. *Порівняйте ефективність групової арт-терапії та індивідуальної арт-терапії у вирішенні психотерапевтичних завдань.*
4. *Розгляньте різні форми групової роботи (наприклад, тематичні групи, студійні групи). Які переваги та недоліки ви бачите у кожному виді?*
5. *Запропонуйте інноваційні методи або елементи для вдосконалення групової арт-терапії.*
6. *Вивчіть випадки успішного застосування групової арт-терапії в реальних практиках та проаналізуйте їх ефективність.*

Завдання для практичних занять

1. *Створіть таблицю, де порівнюєте основні характеристики обох форм роботи в арт-терапії.*
2. *Розробіть детальний план групової арт-терапевтичної сесії, визначивши етапи та їх призначення.*
3. *Вивчіть конкретні приклади трьох різних форм групової арт-терапії та опишіть їх особливості.*
4. *Розгляньте ситуації, коли групова динаміка може підсилити або зменшити ефективність арт-терапевтичного процесу.*
5. *Створіть поради для арт-терапевта, який працює з групою, враховуючи особливості групової динаміки.*
6. *Вивчіть кілька кейсів успішної групової арт-терапії та проаналізуйте, що стало причиною їх ефективності.*

Тема 7. Використання зовнішніх свідків в інтегративній терапії творчим самовираженням

Мета теми: полягає в розвитку у студентів розуміння та навичок ефективної взаємодії зі свідками в мультимодальному арт-терапевтичному процесі, а також в оволодінні етичними та методологічними аспектами цієї роботи.

Основні питання теми:

1. *Розкриття ролі та значення зовнішніх свідків у мультимодальній арт-терапії.*
2. *Розгляд типів зовнішніх свідків та їхня роль у підтримці арт-терапевтичного процесу.*
3. *Визначення функцій, які виконують зовнішні свідки та їхні завдання у контексті арт-терапії. Організація процедури зовнішнього засвідчення.*
4. *Роль арт-терапевта у координації зовнішніх свідків та важливість комунікації. Методи забезпечення ефективної комунікації та взаємодії у всьому процесі.*
5. *Підсумок та визначення важливості роботи з зовнішніми свідками в контексті мультимодальної арт-терапії.*

Основні поняття: зовнішні свідки, роль і функції свідків, взаємодія, етика, користь для свідків і групи, практичні аспекти, вплив на ефективність.

Вимоги щодо вивчення теоретичних питань теми 7

Студенти повинні знати про можливість залучення до мультимодальної арт-терапії зовнішніх свідків. В основу роботи групи спостерігачів закладено ідею засновника нарративного підходу М. Уайта про те, що проблеми клієнта утримуються за рахунок підтримки певними ідеями та настановами його соціального оточення. Таким чином, для позитивних змін необхідне звернення до досвіду людей, які не поділяють проблемні переконання, а сприяють розвитку прагнень людини до набуття бажаних способів життя.

Зовнішні свідки в мультимодальній арт-терапії відіграють важливу роль у створенні підтримуючого, емпатичного та безпечного середовища для учасників терапевтичного процесу. Їхній внесок є суттєвим у розширення можливостей самовираження через різноманітні творчі форми. Це: *свідчення та емпатія, підтримка безпеки та довіри, взаємодія та співпраця, стимулювання враження та рефлексії, поширення ресурсів.*

Студенти повинні усвідомлювати, що в цілому, зовнішні свідки є важливими агентами підтримки та фасилітації мультимодальної арт-терапії, сприяючими розвитку та вираженню творчого потенціалу учасників групи.

Стосовно другого питання теми студенти мають знати, що в мультимодальній арт-терапії можуть бути задіяні різні типи зовнішніх свідків, в залежності від контексту та особливостей сесій. Важливо враховувати, що вибір конкретних зовнішніх свідків буде залежати від конкретних цілей сесій арт-терапії та потреб учасників.

Студенти повинні знати про те як етичні аспекти пов'язані з залученням зовнішніх свідків у мультимодальну арт-терапію. Мова йде про те, що зовнішні свідки повинні бути дуже дбайливими до того, що вони чують, і до того, що вони говорять. Їхні відгуки повинні перебувати в рамках, визначених ритуалом.

Студенти мають усвідомлювати, як організується процедура зовнішнього засвідчення та алгоритм процесу свідчення.

Студенти повинні бути обізнані стосовно *ролі арт-терапевта у координації дій зовнішніх свідків*, а також знати *методи забезпечення ефективної комунікації та взаємодії у всьому процесі*.

Студенти повинні усвідомлювати ключові відмінності в діях арт-терапевта та зовнішнього свідка та враховувати відмінності діях активних учасників групової мультимодальної арт-терапії та зовнішніх свідків.

Визнаючи ресурсність застосування зовнішніх свідків, студентам потрібно звернути також увагу на певні ризики їхнього залучання до мультимодального арт-терапевтичного процесу, оскільки зовнішні свідки можуть внести нові динаміки, що призведуть до конфліктів або несприйняття. Тому необхідно управляти цим ризиком та сприяти позитивній взаємодії.

Підводячи підсумок даній темі студенти повинні вміти визначати значення та роль зовнішніх свідків в інтегративному процесі творчим самовираженням.

Загалом, студенти повинні розуміти, що робота із зовнішніми свідками є важливим елементом мультимодальної арт-терапії, який підтримує та поглиблює психотерапевтичний процес, створюючи позитивне та збалансоване середовище для самовираження та розвитку клієнта.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміється під терміном "зовнішні свідки" в мультимодальній арт-терапії?*
2. *Які можуть бути ролі та функції зовнішніх свідків у творчому процесі групової арт-терапії?*
3. *Як етичні аспекти пов'язані з залученням зовнішніх свідків у мультимодальну арт-терапію?*
4. *Як взаємодія зовнішніх свідків може впливати на динаміку групової арт-терапії?*
5. *Які можливі користі для групи та зовнішніх свідків можуть впливати з їх участі в арт-терапевтичному процесі?*

Завдання для самостійної роботи:

1. *Проведіть літературний огляд щодо ролі зовнішніх свідків у груповій мультимодальній арт-терапії. Визначте ключові концепції та дослідження в цій області.*
2. *Розробіть коротку презентацію на тему "Етика залучення зовнішніх свідків у мультимодальну арт-терапію". Зазначте основні етичні принципи та виклики, пов'язані з цим підходом.*
3. *Проведіть аналіз власного ставлення до можливостей взаємодії з зовнішніми свідками в контексті інтегративної арт-терапії. Форма - есе. Які переваги та обмеження ви бачите в цьому?*
4. *Створіть проект залучення зовнішніх свідків для конкретного арт-терапевтичного проекту.*

5. *Розробіть сценарій групової арт-терапевтичної сесії з урахуванням участі зовнішніх свідків. Опишіть етапи, завдання та очікувані результати.*
6. *Розробіть вправу для залучення свідків до творчого процесу та спільної роботи з клієнтом наприкінці арт-терапевтичної сесії.*

Завдання для практичних занять:

1. *Розгляньте сценарії, де участь зовнішніх свідків може мати значущий вплив на динаміку групової арт-терапії.*
2. *Створіть список різновидів зовнішніх свідків та опишіть їхні потенційні ролі в терапевтичному процесі.*
3. *Розробіть стратегії для забезпечення ефективної комунікації та взаємодії між арт-терапевтом та зовнішніми свідками.*
4. *Напишіть есе, в якому ви розглядаєте переваги та обмеження співпраці з зовнішніми свідками в арт-терапії.*

Тема 8. Використання творчих методів виходячи з показань для застосування мультимодальної арт-терапії

Мета теми: полягає в розгляді та аналізі використання творчих методів у мультимодальній арт-терапії з урахуванням показань для застосування.

Основні питання теми:

1. *Загальні показання для застосування мультимодальної арт-терапії.*
2. *Стратегії вибору та комбінування творчих методів в залежності від конкретних показань, особливостей клієнта та цілей терапії.*
3. *Конкретні вправи та методи, які можуть бути використані у мультимодальній практиці.*

Основні поняття: мультимодальна арт-терапія, показання для мультимодальної арт-терапії, стратегії вибору та комбінування творчих методів, творчі методи, терапевтичні цілі, інтеграція мистецтва, аргіл (гліна, пластичний матеріал).

Вимоги щодо до вивчення теоретичних питань теми 8.

Визначаючи використання творчих методів в мультимодальній арт-терапії студентам потрібно звернути увагу на загальні показання для застосування арт-терапії. Такими показаннями є: *труднощі емоційного розвитку, стрес, посттравматичний стресовий розлад, депресія, знижений настрій, емоційна нестійкість, імпульсивність емоційних реакцій, переживання емоційного заперечення іншими людьми, почуття самотності, міжособистісні конфлікти, незадоволеність сімейними відносинами, ревнощі, підвищена тривожність,*

страхи, низька самооцінка, розвиток особистості, підтримка в процесі лікування, полегшення симптомів та інші.

Всі вищенадані показання можна умовно розкласти на 5 груп в залежності від об'єднуючих їх рис:

4. Емоційні труднощі:

- Труднощі емоційного розвитку
- Емоційна нестійкість
- Стрес
- Посттравматичний стресовий розлад
- Депресія
- Знижений настрій
- Імпульсивність емоційних реакцій

5. Міжособистісні відносини:

- Переживання емоційного заперечення іншими людьми
- Почуття самотності
- Міжособистісні конфлікти
- Незадоволеність сімейними відносинами
- Ревнощі

6. Тривожність та страхи:

- Підвищена тривожність
- Страхи

7. Самооцінка та розвиток особистості:

- Низька самооцінка
- Розвиток особистості

5. Підтримка фізичного здоров'я

- Підтримка в процесі лікування
- Полегшення симптомів

Студенти повинні розумітися відносно стратегій вибору та комбінування творчих методів в залежності від конкретних показань, особливостей клієнта та цілей терапії. В цьому їм допоможе розгляд можливих вправ та методів в залежності від представленої проблематики.

Важливо створювати безпечне середовище для вираження емоцій та розуміння їхнього джерела. Також важливо працювати з поступовістю, дозволяючи особі вивчати та впроваджувати нові стратегії реагування на емоції. Можна використовувати методи роботи з попередніми проблемами, але роблячи певний акцент саме на відреагуванні та навчанні керуванню імпульсивними реакціями.

Студенти повинні знати, що для роботи з подолання стресу **ВАЖЛИВО** вибирати ті методи, які найбільше підходять та приносять задоволення, щоб не навантажувати нервову систему, а навпаки сприяти її оновленню.

Студентам важливо знати, що робота з творчими методами в інтегративній арт-терапії може бути корисною для тих, хто стикається не тільки зі стресом, але й з *посттравматичним стресовим розладом (ПТСР)*. В цьому випадку творчі практики можуть допомогти виражати і розуміти емоції, знижувати стрес та

стимулювати процес самовизначення. Важливо дотримуватися індивідуального підходу та враховувати комфорт клієнта. Творчий підхід може допомогти відкрити нові можливості для самовираження та зцілення.

Студенти мають пам'ятати, що арт-терапевт у разі необхідності стимулює та постійно підтримує клієнта в його творчому виразі та розвитку позитивних звичок, сприяючи психологічному благополуччю та самовдосконаленню.

Питання для самоконтролю

- 1. Які є основні показання для застосування мультимодальної арт-терапії?*
- 2. Назвіть та опишіть різні творчі методи, які можуть бути використані в мультимодальній арт-терапії.*
- 3. Які фактори слід враховувати при виборі та комбінуванні творчих методів для конкретного клієнта?*
- 4. Як можна адаптувати творчі методи для різних вікових груп та психічних станів клієнтів?*
- 5. Як визначити ефективність застосування творчих методів у мультимодальній арт-терапії?*

Завдання для самостійної роботи

- 1. Оберіть один конкретний психологічний випадок, де ви вважаєте, що мультимодальна арт-терапія може бути корисною. Обґрунтуйте свій вибір.*
- 2. Розробіть план терапевтичного сеансу, використовуючи різні творчі методи. Зазначте цілі кожного етапу та конкретні вправи для клієнта.*
- 3. Проведіть літературний аналіз на тему "Ефективність мультимодальної арт-терапії в різних вікових групах". Визначте ключові результати досліджень та їх вплив на практику.*
- 4. Вивчіть кейс-студії з використанням мультимодальної арт-терапії в психіатрії та психотерапії. Спробуйте зрозуміти, які творчі методи були застосовані та як вони вплинули на клієнта.*
- 5. Розробіть плани роботи з різними кейсами в умовах військового стану.*

Завдання для практичних занять

- 1. Створіть список ситуацій, де мультимодальна арт-терапія може бути особливо ефективною.*
- 2. Розробіть план терапевтичного сеансу для клієнта з конкретними показаннями, вибравши та комбінуючи різні творчі методи.*
- 3. Розробіть список творчих вправ, придатних для різних вікових груп та різних психічних станів клієнтів.*
- 4. Спроектуйте індивідуальний підхід до клієнта, враховуючи його особливості та психічний стан.*
- 5. Розробіть систему оцінювання результатів терапії на основі використаних творчих методів.*

Тема 9. Алгоритм розробки групової корекційної/розвивальної програми з інтегративної терапії творчим самовираженням

Мета теми: розгляд етапів розробки корекційної/розвивальної програми в інтегративній терапії творчим самовираженням, з основним фокусом на загальні відомості про програму, тематичне планування, методики дослідження психологічної проблематики, психоедукацію та програму занять.

Основні питання теми:

- 1. Загальні відомості про програму. Створення інформаційної записки.*
- 2. Психоедукація щодо вибраної проблематики (міні – лекція, презентація).*
- 3. Методики для дослідження психологічної проблематики.*
- 4. Тематичне планування щодо програми корекції/розвитку.*
- 5. Програма занять та опис вправ, що будуть використані.*

Основні поняття: *корекційно-розвивальна програма, тематичне планування, психоедукація.*

Вимоги щодо до вивчення теоретичних питань теми 9.

Термін "корекційно-розвивальна програма" в контексті інтегративної терапії творчим самовираженням охоплює комплекс систематично організованих заходів та занять, спрямованих на корекцію або розвиток різних аспектів особистості чи психологічних проблем. У цьому контексті, інтегративна терапія використовує різні методи та техніки творчості для сприяння психічному здоров'ю, самовираженню та забезпеченню індивідуального росту.

Така програма може включати в себе різноманітні техніки мистецтва, музики, танцю, драми, та інші творчі форми для вирішення психологічних проблем, розвитку особистості та поліпшення загального благополуччя клієнтів. Інтегративний підхід передбачає використання різних методів та модальностей, підлаштованих під індивідуальні потреби та характеристики кожного учасника.

Будь яка корекційно/розвивальна програма має свою структуру та включає в себе наступні складові:

1. *Титульний лист*, в якому вказуються темою корекційно/розвивальної програми, хто і де створював цю програму, хто затверджував цю програму (якщо вона була учбовим проектом) та в якому році.

2. *Інформаційну (пояснювальну) записку*, в якій розглядаються наступні питання:

- мета програми,
- аналіз цільової аудиторії,
- формулювання завдань та змісту,
- обрання методології та методів,
- розробку плану занять,
- оцінку та моніторинг.

3. Психоедукація щодо вибраної проблематики (міні – лекція, презентація).

4. Методики для дослідження психологічної проблематики.

5. Тематичне планування щодо програми корекції/розвитку.

6. Програма занять та опис вправ, що будуть використані.

Студенти повинні вміти розробляти таку програму, й під час її розробки враховувати індивідуальні особливості та побажання учасників групи.

Питання для самоконтролю:

1. Які етапи розробки корекційної/розвивальної програми включає тема?
2. Які основні завдання програми з інтегративної терапії творчим самовираженням?
3. Що включає пояснювальна записка до програми корекції/розвитку?
4. Як проводиться тематичне планування програми?
5. Які методики використовуються для дослідження психологічної проблематики?
6. Які етапи включає психоедукація з вибраної проблематики?
7. Які основні поняття важливі для розуміння теми?

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть загальну структуру корекційної/розвивальної програми з інтегративної терапії творчим самовираженням.
2. Визначте тематичний план для своєї програми, обираючи конкретну психологічну проблематику.
3. Оберіть методичку для дослідження обраної проблематики та обґрунтуйте свій вибір.
4. Створіть міні-лекцію чи презентацію для психоедукації з вибраної проблематики.
5. Розробіть програму занять, включаючи опис вправ, які будуть використані для корекції/розвитку.
6. Підготуйте пояснювальну записку, яка відобразить основні аспекти вашої програми.

Завдання для практичних занять

1. Розробіть титульний лист та інформаційну записку для вибраної теми корекційно-розвивальної програми.
2. Розробіть коротку міні-лекцію чи презентацію для психоедукації з обраної психологічної проблематики.
3. Виберіть конкретну методичку та обґрунтуйте, чому саме вона підходить для вашої програми.
4. Розробіть тематичний план для програми, визначивши ключові аспекти для розгляду.
5. Створіть опис вправ та план занять для перших трьох сесій вашої корекційно-розвивальної програми.

б. Підготуйте пояснювальну записку, враховуючи всі необхідні елементи, які визначені в темі.

II. ПРИКЛАДИ КЕЙСІВ ДЛЯ ДОДАТКОВОГО ПРАКТИЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Кейс №1

(кейс спрямований на розвиток особистості, підтримку підлітка в процесі самовизначення та пошуку власної ідентичності.)

Клієнт: Катерина, 16 років, підліток.

Проблема: Спроба знайти власний стиль та ідентичність.

Опис ситуації: Катерина, підліток, виявила інтерес до терапії, оскільки вона стикається з труднощами у визначенні своєї особистості та стилю. Вона відчуває великий тиск соціальних очікувань та бажання вписатися в певний імідж, але водночас виявляє бажання виявити свою індивідуальність та творчість.

Мета терапії:

1. Виявлення індивідуальних та творчих потреб: розкриття та усвідомлення особистих цінностей та переконань, визначення особистих сильних сторін та ресурсів для підтримки та розвитку, стимулювання самовираження через творчість для розкриття унікальних аспектів особистості.
2. Розвиток навичок самоідентифікації та визначення особистого стилю. Створення позитивного сприйняття власної особистості та виявлення її унікальності.
3. Сприяння та розвиток творчих вмінь та інтересів Катерини. Створення творчого середовища для вираження та розвитку творчих здібностей.

Очікувані результати:

1. Зростання усвідомленості та прийняття власної індивідуальності.
2. Розвиток особистого стилю та збереження самоприйняття.
3. Виявлення та розвиток творчих потенцій, які можуть стати рушійною силою для особистісного розвитку.

Ключові питання терапії:

1. Визначення індивідуального стилю та підходів до самовираження.
2. Самоприйняття: підтримка позитивного ставлення до власної особистості.
3. Розвиток творчих потенцій: виявлення та розвиток творчих здібностей для особистісного росту.

Кейс №2

(кейс фокусується на використанні виразного мистецтва як засобу релаксації та розвитку стресостійкості у взятій на роботу жінки.)

Клієнт: Олена, 28 років, офісний працівник.

Проблема: Постійний стрес та напруга на роботі.

Опис ситуації: Олена звернулася до терапевта через постійний стрес та високий рівень напруги, які вона відчуває на роботі. Вимоги професійного оточення та високий темп роботи призвели до втоми та емоційного вигорання. Олена шукає ефективні методи релаксації та засоби розвитку стресостійкості.

Мета терапії:

1. Оволодіння методами релаксації через виразне мистецтво.
2. Розвиток стресостійкості та здатності ефективно впоратися з труднощами на роботі.
3. Виявлення та використання творчих підходів для зниження рівня стресу та поліпшення психоемоційного стану.

Очікувані результати:

1. Впровадження ефективних методів релаксації в повсякденне життя Олени.
2. Зменшення рівня стресу та покращення загального самопочуття.
3. Збільшення стресостійкості та впровадження творчих прийомів для впорядкування емоційних реакцій на робочому місці.

Ключові питання терапії:

1. Вивчення методів релаксації через виразне мистецтво.
2. Розвиток стресостійкості: використання творчих практик для зменшення впливу стресових ситуацій.
3. Підтримка емоційного регулювання: навчання ефективним стратегіям управління емоціями.

Кейс №3

(кейс спрямований на розвиток життєтворчих можливостей осіб в дорослому віці)

Група: Дорослі віком 30-40 років.

Проблема: Розвиток життєтворчих можливостей.

Опис ситуації: Дорослі переживають необхідність знаходження нових сенсів та можливостей для самореалізації в житті. Групова терапія спрямована на розвиток творчих здібностей та виявлення нових перспектив у житті.

Мета терапії:

1. Сприяння розкриттю творчих можливостей.
2. Розвиток самореалізації та пошук сенсу життя.
3. Підтримка в самовираженні через різні види мистецтва.

Очікувані результати:

1. Збільшення творчого потенціалу та самовираження.
2. Створення позитивного ставлення до власного життя та можливостей.
3. Розвиток групової підтримки та взаємодії.

Ключові завдання терапії:

1. Творчі майстер-класи та проекти для розвитку творчих здібностей.

2. Групові дискусії щодо пошуку сенсу та цілей у житті.
3. Використання мистецьких технік для вираження особистісних цінностей та бажань.

Кейс №4

(кейс спрямований на відновлення ментального здоров'я осіб дорослого віку в умовах військових дій)

Група: Особи віком 20-45 років, які пережили військові дії.

Проблема: Травматичні наслідки військових дій та вплив на ментальне здоров'я.

Опис ситуації: Учасники групи пережили військові дії та стикаються з травматичними наслідками, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність. Групова терапія спрямована на покращення ментального здоров'я та допомогу в адаптації до цивільного життя.

Мета терапії:

1. Зменшення симптомів ПТСР та тривожно-депресивних проявів.
2. Розвиток стратегій саморегуляції та копінг-механізмів.
3. Формування підтримуючої групової спільноти.

Очікувані результати:

1. Зменшення інтенсивності симптомів ПТСР та депресії.
2. Покращення якості сну та емоційного стану.
3. Розвиток навичок ефективної комунікації та підтримки один одного.

Ключові завдання терапії:

1. Групові дискусії щодо пережитого досвіду та власних емоцій.
2. Використання художніх методів (ліплення, малювання, літературні, музичні твори та інші) для вираження почуттів.
3. Техніки релаксації та медитації для зниження тривожності.
4. Групові вправи з розвитку стратегій копіngu та саморегуляції.

Опціонально: Введення індивідуальних консультацій для учасників, які можуть відчувати потребу в додатковій підтримці, а також використання технік індивідуальної арт-терапії.

III. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Принципи інтегративної терапії творчим самовираженням.
2. Модальності творчості, які включає інтегративна терапія творчим самовираженням.
3. Термін "інтегративність" у контексті творчого самовираження.

4. Ключові елементи, що формують основи інтегративної терапії творчим самовираженням.
5. Виклики, які можуть виникнути при застосуванні інтегративної терапії та як їх можна подолати.
6. Основні етапи мультимодального арт-терапевтичного процесу.
7. Завдання арт-терапевта на різних етапах арт-терапевтичного процесу.
8. Системні зміни на різних етапах інтегративного арт-терапевтичного процесу.
9. Термінація, як важлива частина мультимодального арт-терапевтичного процесу.
10. Творча взаємодія та її вплив на результати інтегративного арт-терапевтичного процесу.
11. Продукт творчості як індикатор успішності терапії.
12. Фактор художньої експресії та його особливості.
13. Фактор психотерапевтичних відносин в мультимодальній арт-терапії. Структурні характеристики психотерапевтичних відносин важливі для інтегративної терапії творчим самовираженням.
14. Фактор інтерпретації та вербального зворотнього зв'язку.
15. Емпатія та підтримка у психотерапевтичних відносинах.
16. Арт-терапевтичні інтервенції у формуванні та розвитку терапевтичних відносин.
17. Роль психотерапевта в мультимодальній арт-терапії.
18. Аспекти терапевтичної динаміки важливі для досягнення позитивних результатів у мультимодальній арт-терапії.
19. Типи арт-терапевтичних кабінетів та відмінності між ними.
20. Оснащення інтегративного арт-терапевтичного процесу та його вплив на емоційний стан та творчий процес клієнтів.
21. Правила зберігання образотворчої продукції: конфіденційність та безпека.
22. Способи реєстрації та оцінки арт-терапевтичної роботи.
23. Методи та критерії оцінки ефективності інтегративної терапії творчим самовираженням.
24. Клієнтська аудиторія та її вплив на вибір творчих методів та технік індивідуальної роботи.
25. Особливості індивідуальної роботи в мультимодальній арт-терапії: адаптація методів до потреб клієнтів.
26. Створення позитивного середовища та розвиток терапевтичного альянсу в індивідуальній терапії творчим самовираженням.
27. Виклики й переваги індивідуальної роботи та загальна оцінка ефективності індивідуального підходу в мультимодальній арт-терапії.
28. Групова форма інтегративної арт-терапії та її можливості.
29. Феномени групової терапії творчим самовираженням.
30. Відмінність групової арт-терапії від індивідуальної. Основні переваги групової арт-терапії за М. Лібманом.
31. Структура групової арт-терапевтичної сесії.

32. Форми групової роботи: студійна, динамічна(аналітична), тематична та їхні особливості.
33. Поняття інтерстимуляції та взаємної індукції в контексті групової мультимодальної арт-терапії.
34. Конфронтація, пояснення, інтерпретація й опрацювання в інтегративній терапії творчим самовираженням. Їхня сутність.
35. Ідентифікація в груповій терапії творчим самовираженням.
36. Роль та значення зовнішніх свідків у мультимодальній арт-терапії.
37. Розгляд типів зовнішніх свідків та їхня роль у підтримці арт-терапевтичного процесу.
38. Функції, які виконують зовнішні свідки та їхні завдання у контексті мультимодальної арт-терапії. Організація процедури зовнішнього засвідчення.
39. Роль арт-терапевта у координації зовнішніх свідків та важливість комунікації. Методи забезпечення ефективної комунікації та взаємодії у всьому процесі.
40. Можливі виклики чи труднощі, які можуть виникнути в роботі з зовнішніми свідками та засоби їхнього подолання.
41. Загальні показання для застосування мультимодальної арт-терапії.
42. Стратегії вибору та комбінування творчих методів.
43. Вправи та методи у мультимодальній практиці для корекції, стабілізації й розвитку психоемоційних станів.
44. Алгоритм створення корекційно - розвивальних програм з інтегративної терапії творчим самовираженням та його особливості.

IV. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться з метою вивчення рівня підготовленості студента з певних тем, розділів робочої навчальної програми, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж семестру під час проведення аудиторних занять (лекції, практичні заняття) та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що розглядаються та обговорюються на практичних заняттях;

- навчальний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає: виконання самостійних завдань, написання есе та створення ОКЛ.

Форма підсумкового контролю - залік. Залік виставляється за результатами роботи здобувача впродовж усього семестру. Підсумкова оцінка визначається як сума балів, отримана за результатами поточного контролю за 100-бальною шкалою.

Студент одержує підсумкову оцінку за залікову навчальну дисципліну, якщо за результатами поточного контролю він набрав 60 і більше балів.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав менше 60 балів, він повинен виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів одержати відповідну кількість залікових балів із дисципліни.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав 60 і більше балів, проте хоче поліпшити свій підсумковий результат, він також може виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів підвищити свою підсумкову оцінку з дисципліни.

Критерії зарахування відповідей студентів під час тематичного оцінювання представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Критерії тематичного оцінювання роботи студента

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Відмінно (10 балів за тему)	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки, залучає до підготовки як основну, так і додаткову літературу (монографії, періодичні видання, першоджерела, тощо).
Добре (8 балів за тему)	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, послуговується науковою термінологією, залучає основну і додаткову літературу. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
Задовільно (7 балів за тему)	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, допускає істотні неточності та помилки.
Незадовільно з можливістю відпрацювання (6 балів за тему)	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни.

Загальний розподіл балів за виконане індивідуальне завдання представлений в таблиці 2.

Таблиця 2.

Розподіл балів за індивідуальну роботу студентів

<i>Вид</i>	<i>Максим. к-сть балів</i>	<i>Критерії оцінювання навчальних досягнень</i>
Практичне завдання	15	Самостійність та змістовність виконання практичного завдання. Його відповідність поставленим цілям.
Есе	5	Здатність продемонструвати розвиток власної думки, зосереджений на обговорюваній проблемі висловлювання; продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови.
ОКЛ	10	Опорний конспект лекції (ОКЛ) – вид навчально-методичного посібника, в якому у стисло і системно викладено основний теоретичний матеріал у формі основних понять і положень, що структурно й логічно пов’язані між собою. Дані поняття та положення є лише опорними сигналами, вони вимагають пояснень і визначень, що мають записати студенти під час лекції. Його ведення сприяє системному і глибокому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє простежити структурні зв’язки між різними поняттями, положеннями, концепціями, проблемами, теоріями тощо. Кожен студент повинен мати ОКЛ на лекціях і вести в ньому записи власноруч. Під час аудиторної роботи з ОКЛ студенти записують основні тези лекції та пояснення викладача у визначеному в конспекті полі. Під час самостійної роботи рекомендується доповнити записи лекції та завершити виконання завдань, що були зазначені.

Варіанти оцінювання виконаної індивідуальної роботи представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

Критерії оцінювання роботи студента на практиці за індивідуальним завданням

Оцінка у балах (за національною шкалою)	Критерії оцінювання
32-35 балів (оцінка відмінно 90-100 балів)	Виконано три або більше форм роботи (перевага надається практичним завданням), завдання оформлені акуратно, грамотно, професійною мовою; проведено послідовний аналіз матеріалу та зроблено адекватні висновки; завдання виконується самостійно.
28-31 балів (оцінка добре 80-89 балів)	Виконано три форми роботи, завдання оформлені акуратно, грамотно, професійною мовою; проведено аналіз матеріалу та зроблено висновки; завдання виконується самостійно.
26- 27балів (оцінка добре 75-79 балів)	Виконано три форми роботи, завдання оформлено акуратно, не зовсім грамотно але професійною мовою; аналіз матеріалу або його подача логічні й послідовні, але надаються не в повному об'ємі; потрібна незначна допомога викладача завдання виконується самостійно.
24- 25балів (оцінка задовільно -69-74 балів)	Виконано три форми роботи, завдання оформлено акуратно, але не зовсім грамотно та професійною мовою; аналіз матеріалу або його подача не зовсім логічні й послідовні, надаються не в повному об'ємі; потрібна допомога викладача при виконанні індивідуального завдання.
21- 23 балів (оцінка задовільно -60-68 балів)	Виконано три форми роботи, завдання оформлене не акуратно, з помилками; аналіз матеріалу непослідовний та хаотичний, висновків немає; завдання виконується у присутності викладача.
Менш ніж 20 балів (оцінка незадовільно -менш ніж 60 балів)	Виконано менш ніж 3 форми роботи або робота має непослідовний та хаотичний характер, відсутня логіка та акуратність виконання. Студент постійно звертається про допомогу.

Кількість балів, яка може додатково зніматись при оцінці індивідуального

завдання за порушення вимог:

1. Несвоєчасне подання індивідуального завдання до захисту – 5 -10 балів.

3. Неправильно оформлений список літератури – 5 балів.

Кількість балів за виконання індивідуальної роботи визначається викладачем у процесі перевірки.

Розподіл залікових балів, які отримують студенти за вивчення даної навчальної дисципліни, представлено в таблиці 4.

Таблиця 4.

Розподіл залікових балів за курс «Інтегративна терапія творчим самовираженням»

Поточний та періодичний контроль									
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2					Індивідуаль- не завдання	Сума балів
T1, T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	30	100
10	10	10	10	10	10	10	10		
20			50						

За результатами підсумування результатів тематичного опитування та виконаного індивідуального завдання студентам виставляється підсумковий бал. Форма підсумкового контролю – диференційований залік.

Оцінка А (90-100 балів) – відмінно виставляється, якщо студент повністю на 90 - 100 % виконав вимоги програми курсу; відвідував усі лекційні та практичні заняття; активно поведився під час практичних занять, проводив аналітичну роботу; зібрав необхідний практичний матеріал. Індивідуальне завдання виконано на високому рівні, містить самостійно розроблені висновки, оформлено згідно стандарту та представлений вчасно. При захисті індивідуального завдання та тематичного опитування студент кваліфіковано відповідав на поставлені запитання.

Оцінка В (80-89 балів) - добре виставляється, якщо студент виконав вимоги програми навчальної дисципліни не менш ніж на 80 %; відвідував лекційні та практичні заняття; здійснював необхідні робочі процедури, складав та аналізував необхідний практичний матеріал, але у виконанні індивідуального завдання є недоліки в аналізі, оформленні та стилі. При захисті індивідуального завдання та тематичного опитування студент недостатньо обґрунтовано відповідав на запитання, однак в цілому виявив знання предмету навчання.

Оцінка С (75-79 балів) - добре виставляється, якщо студент виконав вимоги навчальної програми курсу не менш ніж 70 %; відвідував лекційні та практичні заняття; здійснював необхідні робочі процедури, складав та аналізував необхідний практичний матеріал, але у тексті індивідуального завдання є недоліки в оформленні, стилі, несуттєві юридичні помилки. При

захисті індивідуального завдання та тематичного опитування студент недостатньо обґрунтовано відповідав на запитання, однак в цілому виявив знання предмету навчання.

Оцінка D (69-74 балів) - задовільно виставляється, якщо студент виконав вимоги навчальної програми курсу не менш ніж на 60 %; відвідував лекційні та практичні заняття, виконував завдання та збирав необхідні практичні матеріали, але допустив помилки при оформленні цих матеріалів. При захисті індивідуального завдання та тематичного опитування студент невпевнено відповідав на запитання, що вимагало додаткових уточнень.

Оцінка E (60-68 балів) - задовільно виставляється, якщо студент виконав вимоги навчальної програми курсу не менш ніж на 50 %; мав незначні порушення графіку лекцій та практичних занять, виконав частково індивідуальне завдання практики та підготував необхідні практичні матеріали, але допустив помилки при оформленні цих матеріалів. При захисті індивідуального завдання та тематичного опитування студент невпевнено відповідав на запитання, що вимагало додаткових уточнень.

Оцінка FX (35-59 балів) - незадовільно виставляється, якщо студент виконав вимоги навчальної програми курсу не менш ніж на 30%; не кожен раз відвідував практичні та лекційні заняття, не вважав доцільним прислухатися до зауважень викладача. У індивідуальному завданні є грубі помилки у змісті та в оформленні або воно не було представлено у визначений строк. Якість матеріалів, наданих студентом не відповідає вимогам вищої школи. Такий студент повинен переробити індивідуальне завдання та у визначений комісією строк повторно скласти залік.

Оцінка F (0-34 балів) - незадовільно виставляється, якщо студент виконав вимоги програми курсу менш ніж на 30%; несвоєчасно приходив на лекційні та практичні заняття та/або не кожен раз відвідував практичні та лекційні заняття, ігнорував рекомендації та зауваження з боку викладача. В індивідуальному завданні є грубі помилки у змісті та в оформленні та/або воно не було представлено у визначений строк. Якість наданих студентом матеріалів не відповідає вимогам вищої школи. Такий студент вдруге направляється для проходження даного курсу.

V. ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна

1. Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології / під ред. О. Тіунової, Т. Шейкіної. Випуск 5. Київ-Тернопіль: ЕЕАТА, 2018. - 200 с.
2. Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології / під ред. О. Тіунової. Випуск 6. Київ-Львів-Тернопіль: ЕЕАТА, 2019. - 224 с
3. Ільченко І. С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – 150 с.

4. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій [Текст] : навчальний посібник / Олена Колпакчи ; М-во освіти і науки України, Бердянський держ. пед. ун-т. - Київ : Центр учбової літератури, 2018. - 287 с.
5. Терлецька, Л. Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології [Текст] : навчальний посібник / Л. Г. Терлецька ; М-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ : ВПЦ "Київський університет", 2015. - 119 с.

Додаткова

6. Арт-технології в роботі практичного психолога з особами пізньої зрілості / Л. І. Магдисюк, О. М. Хлівна // Інноваційні арт-терапевтичні технології: матеріали І Всеукр. наук. інтернетконф., 12 березня 2019 р., м. Переяслав-Хмельницький / [за заг. ред.: В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля] / Переяслав-Хмельницький (Київ. Обл.): Домбровська Я. М., 2019. – С. 97-101.
7. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. - 420 с.
8. Федоренко Р. П., Хлівна О. М., Дучимінська Т. І. та ін., Психологічна допомога в клініці: навчально-методичний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. - 224 с.
9. Buchalter S. Art Therapy and Creative Coping Techniques for Older Adults (Arts Therapies), Jessica Kingsley Pub (July 15, 2015), 328 pages.
10. Crenshaw D. A., Stewart A. L., Brown S. Play Therapy: A Comprehensive Guide to Theory and Practice (Creative Arts and Play Therapy) (February 22, 2016), 556 pages.
11. Crenshaw D. A., Brooks R, Sam Goldstein S. Play Therapy Interventions to Enhance Resilience (Creative Arts and Play Therapy) (May 4, 2015), 251 pages.
12. Handbook of Art Therapy / Edited By Cathy A. Malchiodi, Tracy Council, Robin L. Gabriels, Lyndsay J. Gaffey, Eliana Gil. – Guilford Press, 2011. – 496 p.
13. Hogan S. Art Therapy Theories: A Critical Introduction / Susan Hogan. – Routledge, 2015. – 182 pages
14. Julia Cameron The Artist's Way Workbook. Souvenir Press, 2020, 176 p.
15. King P. Train Your Empathy: How to Cultivate the Single Most Important Relationship Skill. Big Mind LLC (September 11, 2022), 207 pages

Електронні інформаційні ресурси

1. <https://mozilla-team.org.ua/art-terapiya-vidi-roboti-z-doroslimi-opis-i-texniki/> - Арт-терапія: види роботи з дорослими, опис і техніки
2. UTL: <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
3. UTL: <http://www.infolibrary.com.ua/> - Електронна бібліотека – підручники.
4. https://pidruchniki.com/14860110/psihologiya/proektivni_metodiki_diagnostu_vannya_osobistosti - Pidruchniki.com
5. <https://www.youtube.com/watch?v=OeuS550moao&list=PLV28WbLMjxh-j6NybkryPu0uPWOtWfkJJ&index=1> - Майстер клас «Як провести арт - терапевтичну сесію, щоб клієнт вирішив свою проблему».

6. <https://www.youtube.com/watch?v=YvqMTibxP54> - Майстер клас «Метафоричні карти. Структура сесії з використанням МАК».
7. <https://www.youtube.com/watch?v=xqnowolhMvg&list=PLV28WbLMjxh-j6NybkryPu0uPW0tWfkJJ&index=3&t=1605s> - Вебінар «Особливості застосування арт-терапії у роботі з групою».
8. <https://www.youtube.com/watch?v=JacsR22dUPQ> - Вебінар «Робота з метафоричними картами в групі. Практики для тренінгів та жіночих кіл.»
9. <https://www.youtube.com/watch?v=9eEKOw8vtg0&list=PLV28WbLMjxh-j6NybkryPu0uPW0tWfkJJ&index=2> – «Арттерапія в роботі з чоловіками».
10. https://www.youtube.com/watch?v=Vv5uXq_wiMo - «АРТ- терапія та досвід в роботі з дітьми, дорослими щодо проживання травми, горя та втрати».
11. <https://www.youtube.com/watch?v=iuaeThYmBPM> – «Арт-терапія в роботі з дошкільниками, практичні поради, фрагмент заняття».

Навчальне видання

ІНТЕГРАТИВНА ТЕРАПІЯ ТВОРЧИМ САМОВИРАЖЕННЯМ

Електронні методичні рекомендації
до курсу для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

Електронне практичне видання

Укладачі

Артюхіна Наталія Вікторівна

Кокоріна Юлія Євгенівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. Шрифт Times New Roman. Системні вимоги:
операційна система сумісна з програмним забезпеченням для
читання файлів формату PDF.
Обсяг 132 КБ. Зам. №

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова Свідоцтво
суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р. 65082, м.

Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна

Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua